

**№ 2 (34)
2014**

Меншік иесі және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заң шығару институты» ММ

2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
<http://www.izrk.kz> сайтында
орналастырылған

Заң ғылымдары бойынша
диссертациялардың негізгі ғылыми
нәтижелерін жариялауға арналған
басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес:
Б.М. Имашев (Төраға)
З.Х. Баймолдина
А.А. Смағұлов
И.Ш. Борчашвили
М.Ш. Қоғамов

Редакциялық алқа:
Н.М. Әбдіров
З.С. Байниязова (Саратов қ., РФ)
С.Ф. Бычкова
М.Т. Ғабдуәлиев
Э.О. Дүйсенова
А.Д. Жүсіпов
Д.Ж. Игембаев
Т.Е. Каудыров
Ж.О. Құлжабаева
Ш.Р. Мырзаева
А.М. Нұрмағамбетов
Р.Т. Нұртаев
С.М. Рахметов
А.Ж. Сағидан
Ә.Г. Сақтағанов
Т.С. Сафарова
М.А. Сәрсембаев
Т.Ә. Серікбаев
У. Шапақ

Қазақстан Республикасы Мәдениет
және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 11219-Ж 15.11.2010 ж.

Мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ.,
Орынбор қ., 8 үй
тел.: 8(7172)74-02-06; факс: 8(7172)74-14-43
E-mail: instzak-kz@mail.ru
www.izrk.kz

Қазақстан Республикасы Заң шығару Институтының Жаршысы

ҒЫЛЫМИ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖУРНАЛ

МАЗМҰНЫ

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің (жаңа редакциясы) жобасы бойынша баспасөз релизі, Астана қ., 2014 жылғы 5 маусым.....	7
Конституциялық және әкімшілік құқық	10
Н.А. БИЕКЕНОВ Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының конституциялық бақылауды қамтамасыз етудегі қызметінің кейбір мәселелері.....	10
Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА Мемлекеттік монополияның құқықтық негіздері.....	16
С.С. ШЕШЕНБАЕВА Әкімшілік әділет неден басталады?.....	22
Азаматтық, азаматтық іс жүргізу құқығы.....	26
С.П. МОРОЗ, С.М. ШУКУРОВА Қазақстан Республикасының банкроттық және оңалту заңнамаларының жаңалықтары.....	26
А.А. МҰҚАШЕВА, Р.Е. БҮЖІГІТОВА Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдама аясында шағын су энергетикасын құқықтық қамтамасыз ету проблемалары.....	34
Л.С. ТҰРҒАНБАЕВА, А.М. ҚАСЫМОВА Мұрагерлік кезіндегі әмбебап құқық мирасқорлығы.....	40
Қылмыстық құқық және қылмыстық іс жүргізу.....	44
С.М. РАХМЕТОВ Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасын жетілдірудің өзектілігі: заң техникасы.....	44
Д.Ж. ИГЕМБАЕВ Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейін сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегия жобасын талқылау шеңберінде: жеке пікір.....	49
Р.А. ОРСАЕВА Құқықтық білімділік әрқашан нәтиже бермейді.....	54

О.Б. ФИЛИПЕЦ Қазақстан Республикасы өмір бойы бас бостандығынан айыру институтын реттейтін қылмыстық және қылмыстық атқару заңнамасының нормаларын жетілдіру мәселелері.....	60
Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану.....	65
М.А. СӘРСЕМБАЕВ, К.М. СӘРСЕМБАЕВ, Д.М. СӘРСЕМБАЕВ Кейбір конвенциялар, қазақстандық және американдық заңнама, БҰҰ-ның халықаралық терроризммен күрес құрылымдары.....	65
Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ Еуразиялық экономикалық одақты құру туралы Шарт жобасының ерекшеліктері.....	75
Ж.И. ИБРАГИМОВ Қазақстан Республикасының қатысуымен қалыптасатын интеграциялық бірлестіктердің құқықтық аспектілері.....	80
Қ.Ж. ҚУАНДЫҚОВ, М.К. ЖҮСІПБЕКОВА Қазіргі кезеңдегі Кедендік одақтың кедендік-тарифтік саясатының өзекті мәселелері.....	86
Құқықтық мониторинг және қолданыстағы НҚА-ға сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптама.....	92
Т.С. САФАРОВА Қазақстан Республикасында құқықтық мониторинг жүргізуді әрі қарай жетілдірудің кейбір теоретикалық аспектілері.....	92
Ш.Ж. ТАУКЕБАЕВА Әлеуметтік жаңғырту аясындағы еңбек заңнамасы (іргелі ғылыми-қолданбалы зерттеу материалдары бойынша).....	96
Мемлекеттік тілде заң шығару тәжірибесінен.....	100
Ә.Ә. ДӘУЛЕТХАНОВА, Ж.М. ТҰРАРОВА Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің ұғымдық кемшіліктері мен орфографиялық мәселелері.....	100
М.Б. АСЫЛБАЕВ, Т.Е. МҰШАНОВ Мемлекеттік тіл туралы заңды енді кешеуілдетуге болмайды!.....	108
Д.М. ШЫҢҒЫСБАЕВА Аударма жасауда заң тілінің сөз жасамдық және морфологиялық сипаттарын ескеру мәселелері.....	112
А.Н. КАДИРОВА Заң терминдерін аудару мәселелерін зерттеу мен тіларалық коммуникация саласындағы шығармашылық.....	116
Шетелдік тәжірибе.....	120
Т.А. ЖЕЛДЫБИНА (Саратов қ.) Имплементация құқықтық институт ретінде.....	120
Ю.А. ЛЕГЕЗА (Днепропетровск қ.) Мемлекеттік биліктің моральдық-этикалық құрамдас бөлігі.....	125
Құқық қолдану тәжірибесі.....	131
К.А. АРАЛБЕКОВА Сот актілерін орындау - басты міндет.....	131

Жас ғалым мінбері.....	133
Д.Ш. ҚҰДАЙБЕРГЕНОВА Ұлыбритания еліндегі атқарушы директорлардың асыра сыйақыларына құқықтық және корпоративтік шектеулерді қарастыру.....	133
А.М. ҚОҒАМОВ ҚР және АҚШ-тың қылмыстық процесінде әрбір адамның білікті заң көмегін алуға конституциялық құқығына қысқаша салыстырмалы-құқықтық талдау.....	139
Ж.М. ЛЕПЕСОВА Мұрагерлік құқығындағы өсиеттік бас тарту институты.....	143
С.Т. СӘРСЕМБАЕВА Қарақшылық пен бопсалаушылықтың ара-жігін ажыратудың проблемалық мәселелері.....	146
З.С. ӘШІМОВА Аукцион сауда-саттық нысаны ретінде	151
Қ.О. ҚОЙЛЫБАЕВ Бала асырап алудан туындайтын құқықтық салдар.....	155
Д.Ш. ТӨКЕЕВ Ұйымдарға салынатын салықтан жалтару қылмысын нормативтік қаулыда қарастыру мәселелері.....	159
Ақпараттық хабарламалар	164
2014 ж. 24-25 сәуірде Мәскеу қ. өткен Еуразиялық сыбайлас жемқорлыққа қарсы үшінші жылсайынғы форум туралы ақпараттық хабарлама.....	164
2014 ж. 21 мамырда ғылыми лингвистикалық сараптама жүргізу мәселелері бойынша өткен практикалық семинар туралы ақпараттық хабарлама.....	166
2014 ж. 30 мамырда Астана қ. өткен «Қазақстан Республикасының заңнамасын реформалаудың өзекті мәселелері: теория және практика» атты Н.А. Шәйкеновті еске алуға арналған («Шәйкенов оқулары») халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама.....	170
«Сауда және инвестицияны қорғау туралы өңірлік халықаралық шарттар» тақырыбына өткен халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама. Минск қ., 2014 жылғы 12-13 маусым	172
Н.А. Шәйкеновтің максималары мен афоризмдері.....	174
Мерейтой.....	175
З.ғ.д., профессор М.С. БЕЙБІТОВТІҢ туғанына 60 жыл.....	175
ҚР ҰҒЖА академигі, з.ғ.д., проф. И.Ш. БОРЧАШВИЛИДІҢ 60-жылдығына орай.....	177

**№ 2 (34)
2014**

Собственник и издатель:
ГУ «Институт законодательства
Республики Казахстан»

Издается с 2006 года
Все материалы журнала
размещаются на сайте
<http://www.izrk.kz>

Включен в перечень изданий
для публикации основных
научных результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894
от 30.05.2013 г.)

Редакционный совет:
Б.М. Имашев (Председатель)
З.Х. Баймолдина
А.А. Смагулов
И.Ш. Борчашвили
М.Ч. Когамов

Редакционная коллегия:
Н.М. Абдиров
З.С. Байниязова (г. Саратов, РФ)
С.Ф. Бычкова
М.Т. Габдуалиев
Э.О. Дуйсенова
А.Д. Жусупов
Д.Ж. Игембаев
Т.Е. Каудыров
Ж.О. Кулжабаева
Ш.Р. Мырзаева
А.М. Нурмагамбетов
Р.Т. Нуртаев
С.М. Рахметов
А.Ж. Сагидан
А.Г. Сактаганов
М.А. Сарсембаев
Т.С. Сафарова
Т.А. Серикбаев
У. Шапак

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 11219-Ж
от 15.11.2010 г. Комитета информации
и архивов Министерства культуры
и информации Республики Казахстан

Адрес:
Республика Казахстан,
010000, г. Астана,
ул. Орынбор, д. 8,
тел.: 8(7172)74-02-06; факс: 8(7172)74-14-43
E-mail: instzak-kz@mail.ru
www.izrk.kz

Вестник Института Законодательства Республики Казахстан

научно-правовой журнал

СОДЕРЖАНИЕ

Пресс-релиз Министерства юстиции Республики Казахстан по проекту Кодекса об административных правонарушениях (новая редакция), г. Астана, 5 июня 2014 года.....	8
<i>Конституционное и административное право .....</i>	10
Н.А. БИЕКЕНОВ Отдельные аспекты деятельности правоохранительных органов Республики Казахстан по обеспечению конституционного контроля.....	10
Л.Т. ЖАНУЗАКОВА Правовые основы государственной монополии.....	16
С.С. ШИШИМБАЕВА С чего начинается административная юстиция?.....	22
<i>Гражданское и гражданско-процессуальное право.....</i>	26
С.П. МОРОЗ, С.М. ШУКУРОВА Новеллы законодательства Республики Казахстан о реабилитации и банкротстве....	26
А.А. МУКАШЕВА, Р.Е. БУЖИГИТОВА Проблемы правового обеспечения малой гидроэнергетики в свете Концепции по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике».....	34
Л.С. ТУРГАНБАЕВА, А.М. КАСЫМОВА Универсальное правопреемство при наследовании.....	40
<i>Уголовное право и уголовный процесс.....</i>	44
С.М. РАХМЕТОВ Проблемы совершенствования уголовного законодательства Республики Казахстан: юридическая техника.....	44
Д.Ж. ИГЕМБАЕВ В рамках обсуждения проекта Антикоррупционной стратегии Республики Казахстан до 2025 года: собственные рассуждения.....	49
Р.А. ОРСАЕВА Правовое знание всегда дает результат.....	54

О.Б. ФИЛИПЕЦ К вопросу совершенствования норм уголовного и уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан, регламентирующих Институт пожизненного лишения свободы.....	60
Международное право и сравнительное правоведение.....	65
М.А. САРСЕМБАЕВ, К.М. САРСЕМБАЕВ, Д.М. САРСЕМБАЕВ Some Conventions, Kazakh criminal legislation, UN structures in fight with international terrorism (Некоторые конвенции, казахстанское и американское законодательство, структуры ООН в борьбе с международным терроризмом).....	65
Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ Особенности Проекта Договора об учреждении Евразийского экономического союза.....	75
Ж.И. ИБРАГИМОВ Правовые аспекты интеграционных процессов с участием Республики Казахстан.....	80
К.Ж. КУАНДЫКОВ, М.К. ЖУСУПБЕКОВА Актуальные проблемы таможенно-тарифной политики Таможенного союза на современном этапе.....	86
Правовой мониторинг и антикоррупционная экспертиза действующих НПА.....	92
Т.С. САФАРОВА Некоторые теоретические аспекты дальнейшего совершенствования проведения правового мониторинга в Республике Казахстан.....	92
Ш.Ж. ТАУКИБАЕВА Трудовое законодательство в свете социальной модернизации (по материалам фундаментального научно-прикладного исследования).....	96
Из практики законодательства на государственном языке.....	100
А.А. ДАУЛЕТХАНОВА, Ж.М. ТУРАРОВА Терминологические недостатки и орфографические вопросы Гражданского кодекса Республики Казахстан.....	100
М.Б. АСЫЛБАЕВ, Т.Е. МУШАНОВ Не стоит откладывать принятие закона о государственном языке!.....	108
Д.М. ШЫНГЫСБАЕВА Вопросы словообразования и морфологических особенностей языка закона при переводе.....	112
А.Н. КАДИРОВА Изучение вопросов перевода юридических терминов и творческий подход к сфере межъязыковой коммуникации.....	116
Зарубежный опыт.....	120
Т.А. ЖЕЛДЫБИНА (г. Саратов) Имплементация как правовой институт.....	120
Ю.А. ЛЕГЕЗА (г. Днепропетровск) Морально-этическая составляющая государственной власти.....	125
Правоприменительная практика.....	131
К.А. АРАЛБЕКОВА Исполнение судебных актов – главная обязанность.....	131

Трибуна молодого ученого..... 133

Д.Ш. ХУДАЙБЕРГЕНОВА Examination of the Legal and Governance Restraints on Excessive Executive Directors' Remuneration in the Great Britain (Рассмотрение правовых и корпоративных ограничений на чрезмерные вознаграждения исполнительных директоров в Великобритании)..... 133

А.М. КОГАМОВ Краткий сравнительно-правовой анализ конституционного права каждого на получение квалифицированной юридической помощи в уголовном процессе Республики Казахстан и США..... 139

Ж.М. ЛЕПЕСОВА Институт завещательного отказа в наследственном праве..... 143

С.Т. САРСЕМБАЕВА Problematic issues of delimitation of robbery and extortion (Проблемные вопросы разграничения разбоя и вымогательства)..... 146

З.С. АШИМОВА Аукцион как форма торгов..... 151

Қ.О. ҚОЙЛЫБАЕВ Правовые последствия при усыновлении (удочерении)..... 155

Д.Ш. ТОКЕЕВ Вопросы рассмотрения в нормативном постановлении по преступлению уклонения от уплаты налогов с организации..... 159

Информационные сообщения 164

Информационное сообщение о Третьем ежегодном Евразийском антикоррупционном форуме в г. Москве, 24-25 апреля 2014 г. 165

Информационное сообщение о практическом семинаре по вопросам проведения научной лингвистической экспертизы, 21 мая 2014 г. 168

Информационное сообщение о международной научно-практической конференции «Актуальные вопросы реформирования законодательства Республики Казахстан: теория и практика», посвященной памяти Н.А. Шайкенова («Шайкеновские чтения»), г. Астана, 30 мая 2014 г. 171

Информационное сообщение о международной научно-практической конференции на тему: «Региональные международные договоры о торговле и защите инвестиций» в г. Минске, 12-13 июня 2014 года 173

Максимы и афоризмы Н.А. Шайкенова..... 174

Юбилей..... 175

Д.ю.н., профессору БЕЙБИТОВУ М.С. - 60 лет..... 175

К 60-летию академика НАЕН РК, д.ю.н., проф. И.Ш. БОРЧАШВИЛИ..... 177

*Шыңғысбаева Дүйсенкүл Мұқамбетжанқызы,
ҚР Заң шығару институты Лингвистика орталығының
аударма секторының аға ғылыми қызметкері*

АУДАРМА ЖАСАУДА ЗАҢ ТІЛІНІҢ СӨЗ ЖАСАМДЫҚ ЖӘНЕ МОРФОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАРЫН ЕСКЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бүгінгі күнде ресми құжаттардың барлығы дерлік алдымен орыс тілінде әзірленіп, содан соң қазақ тіліне аударылатыны баршаға мәлім. Орыс тіліндегі мәтіндер жұмыс барысында бірнеше рет талқыланып, түзетіліп, пысықталады. Ал қазақ тіліндегі мәтіндерде терминдер бірізділігінің сақталмауының бірден-бір себебі – орыс тілінде әзірленген ресми құжаттарды қазақ тіліне аудару жөніндегі күрделі жұмысты, яғни құжат мәтінінің қазақша нұсқасына жауапкершілікті аудармашыға жүктей салудан болып отыр. Тиісті саланың мамандары оқып-тексермеген, зерделе-меген терминдер аудармашының ғана ой-өрісіне, ұғым-түсінігіне байланып, кейбір өрескел кателер кетіп жататыны да осыдан.

Заң тілін кез келген адам оқи сала бірден түсіне алмайды, өйткені заң осы салада қызмет жасайтын сала мамандарына таныс, сол саладағы жұршылыққа түсінікті ресми тілде жазылады. Онсыз да қарапайым адамдар үшін ұғынуға қиын, түсінуге ауыр ресми тілді біз орынсыз тіркестермен, шұбалаңқы сөйлемдер арқылы беріп, тіліміздің қажетімізді өтеу қызметін қиындатып отырған сияқтымыз. Шын мәнінде, заң тілі мәтіндердің тура мағынада баяндалуы, нақты терминдер мен ұғымдардың, заңға тән қалыпты тіркестердің, құрылысы бір сөз орамдарының берілуімен ерекшеленеді.

Сол себептен де аудармада түпнұсқа мәтіннің стильдік ерекшелігі тұтас ескеріліп, молыққан сөз байлығын пайдаланумен қатар грамматикалық мәселелер, сөз жасамдық және морфологиялық сипаттары да жете ескерілуі қажет.

Мысалы, заң тілінде қолданылып жүрген «көрсетілім» сөзі. Бұл сөздің жасалуы да қазақ тілінің табиғатына қайшы келіп тұр. Жалпы тілімізде «ым», «ім» жұрнақтарының бұйрық райлы етістікке жалғануы арқылы жасалатын сөздер көптеп кездеседі, мысалы, өлім, бөлім, келім, кетім, қайнатым, шақырым, алым, берім керісінше, «ылым», «ілім» жұрнақтары арқылы жасалатын сөздер жоқтың қасы. Оны тағы да

осы өзіміз қолдан жасап алдық, бірақ ол тілді шұбалаңқылыққа, түсініксіздікке апармаса, пайдасын тигізіп тұрған жоқ. Оның мысалдары заң тілінде жеткілікті. Мысалы, таныстыр+ылым, жаса+ылым, қой+ылым, түрт+ілім, жүргіз+ілім, айт+ылым. Бұл қазақ тілінің сөзжасамдық әлеуетін арттырғанымыз ба, әлде тың сөздер енгіземіз деп, тілімізді шұбалаңқылыққа ұрындырып, ойымызды көмескілендіре түскеніміз бе? Міне осылардың аражігін ажыратып алатын уақыт жеткен сияқты. Осы сияқты түсінуге ауыр, сөзжасамдық құрылысы жағынан жақсартуды қажет ететін көптеген ауыр тіркестер біздің заң құжаттарымызда, нормативтік құқықтық актілерде жеткілікті. Соның бір дәлелі ретінде Азаматтық кодекстегі сөз тіркестерін мысалға келтіріп отырмын.

Азаматтық кодексте кездесетін орашалақ оралымдардың бірқатарын назарларыңызға ұсынып көруді жөн көрдім.

Оперативного управления - оралымды басқару (412-бап), оперативная-сөзінің орысшадан аудармасы - жедел, шұғыл, икемді, оның орнына «оралымды» деп алудың қаншалықты дұрыс екенін, «оралым» сөзіне морфологиялық талдау жасау арқылы талқылап көрейік.

Оралым - 1. Өрісі кең, икемді. ~ тіл, ~ сөз. 2. Іске, өнерге бейім, шебер. Ал енді «оралымды» сөзінің қазақ ұғымында қандай сөздермен тіркесе айтылатынын қарап көрейік. Мысалы, тілі оралымды, икемді, фразеологиялық оралым, ойы оралымды. Яғни «оралым» сөзін басқару сөзімен тіркестірудің еш қисыны жоқ сияқты. «Оралым» сөзі көркем, икемді деген ұғымды беретінін аңғарып отырмыз. Былайша айтқанда, «оралымды басқару» тіркесі көп болып ақылдасып, кеңесуді қажет ететін тіркес. Сондай-ақ Азаматтық кодекстегі сөз тіркестеріне назар аударту үшін бапты түгелдей орысша-қазақша нұсқасымен алып толық талдауды жөн көріп отырмын.

Статья 855. Условия действий в чужом инте-

ресе

1. Действия без поручения, иного указания или заранее обещанного согласия заинтересованного лица в целях предотвращения вреда его личности или имуществу, исполнения его обязательств или в его иных непротивоправных интересах (действия в чужом интересе) должны совершаться, исходя из очевидной выгоды или пользы и действительных или вероятных намерений заинтересованного лица, с необходимой по обстоятельствам дела заботливостью и осмотрительностью.

855-бап. Басқаның мүддесіне іс-әрекет жасау талаптары

Мүдделі тұлғаның тапсырмасынсыз, өзге де нұсқауынсыз немесе алдын ала уәде берілген келісімінсіз оның жеке басына немесе мүлкіне зиян келтірілуін болдырмау, оның міндетмесін орындау немесе оның өзге де заңға қарсы емес мүдделері (басқаның мүддесі үшін іс-әрекет жасау) мақсатындағы іс-әрекеттер істің мән-жайлары бойынша қажетті қамқорлықпен және сақтықпен, мүдделі тұлғаның айқын олжасына немесе пайдасына және іс жүзіндегі немесе ықтимал ниеттеріне сүйеніп жасалуы тиіс.

Осы бапта тағы да жасанды тіркес болып тұрған мына тіркеске назар аударып көрейік. Мысалы, орысшасы – без заранее обещанного согласия, қазақшасы – алдын ала уәде берілген келісімінсіз. Осы тіркесті алдын ала уәделескен келісімінсіз деп тігісін білдірмей қолдануға болмас па? Мұнда уәде берілген тіркесі де өткен шақта, уәделескен тіркесі де өткен шақта қолданылып тұр, қазақ тілінде екі сөзбен берілген зат есім мен етістіктің тіркесінен жасалған тіркесті бір тіркеспен беру жиі кездеседі. Мысалы, пайда етті - пайдаланды, олжа етті - олжаланды т.с.с.

Сондай-ақ «Азаматтық кодекстің» ішінде сөз жасамдық жағынан болсын, мағыналық жағынан болсын, беретін мағынасын аша алмай, норма жүгін көтере алмай, өз орында тұрмаған сөз тіркестері жеткілікті. Мысалы, очевидной выгоды - айқын олжасына, осы тіркестерді оқып отырып, мүдделі тұлға қандай олжа табуы мүмкін деп ойлайсыз, олжа - сөзінің орысшадан аудармасы - добыча, олжа - күтпеген жерде пайда болған көлденең табыс, қазақ ұғымында олжа болды - пайда етті, пайдаланды, олжаға [белшесінен, шаш етекпен] батты [кенелді] - байлыққа қарық болды да қалды, ойда жоқта бір нәрсені тауып алса, аяқ астынан бір байлыққа ие болғанда айтатын болған, бұл сөз заң тілінде «выгода-пайда» деген ұғымда айтылып отыр, ал заң тіліндегі «айқын олжа» деген сөз тіркесі қолдан жасалған калька, қазақ түсінігінде олжа-

лы болды, олжаға батты, олжа қылды деген сөз тіркестері бар, «айқын олжа» деген ұғым мүлдем жоқ, ол олжа болған соң ол онсыз да қолда бар нәрсе, оны айқын, айқын емес деп бөлу орынсыз деп есептеймін. Осы ұғымды «анық пайда» деген сөзбен берсек, неден ұтыламыз, нені ұтамыз сол жағын ойластырған дұрыс сияқты.

Вероятные намерения - ықтимал ниеттер (855-бап), бұл жерде ықтимал сөзі болуы ықтималдығы, сөйлеу ықтималдығы деп етістікпен тіркескенде ғана дұрыс беріледі, ал ықтимал сөзі зат есіммен тіркескенде «ықтимал ниеттер» калька, жасанды тіркес болып, болуы мүмкін деген ой, «ықтимал» деген сөзбен беріліп, сын есімге айналып кетіп, берілетін ойды бұрмалап тұр.

Статья 856. Уведомление заинтересованного лица о действиях в его интересе

Лицо, действующее в чужом интересе, обязано при первой возможности сообщить об этом заинтересованному лицу и выждать в течение разумного срока решения об одобрении или о неодобрении предпринятых действий, если только ожидание не повлечет серьезного ущерба для заинтересованного лица.

856-бап. Мүдделі тұлғаға оның мүддесіне жасалған іс-әрекеттер туралы хабарлау

1. Басқаның мүддесіне іс-әрекеттер жасайтын тұлға алғашқы мүмкіндік туған жағдайда мүдделі тұлғаға бұл туралы хабарлауға және егер күту тек мүдделі тұлғаға айтарлықтай зиян келтірілмейтін болса, қисынды мерзімнің ішінде жасалған іс-әрекеттерді мақұлдайтындығы туралы немесе мақұлдамайтындығы туралы шешімді күтуге міндетті.

Мысалы, осы баптағы разумный срок - қисынды мерзім (856-бап) тіркесін талдап көрейік.

Тілімізде қисынды сөзінің түп мағынасы – орынды, ретті, ойға қонымды, жүйелі деген мағынаны білдіреді, әдетте «қисынды» сөзі ой, сұрақ, деген сөздермен тіркеседі және қисыны келу деп те айтылады. Оны мерзім сөзімен тіркестіргенде, мерзімнің ретін білдіретін сын есім сияқты ұғынылып тұр. Сондай-ақ Азаматтық кодексте талқылауды қажет ететін, қисынын келтіріп қиыстыруды, заң тіліне лайық тіркес жасауды қажет етіп тұрған сөздер қаншама!

Мысалы, басқаның мүддесіне жасалған іс-әрекеттермен келтірілген - причиненного действиями в чужом интересе (863-бап), комплектующего изделия-жиынтықтаушы бұйымдар (430-бап), доукомплектования товаров - толымды жиынтықтауды (433-бап), свидетельские показания - куәлік айғақтарға (447-бап), разумных расходов - қисынды шығындарды (450-бап), дис-

циплинарный порядок - тәртіптік рет, коррупциогенный фактор - сыбайлас жемқорлыққа бейім фактор, утраченного заработка - жоғалтылған табысты (кірісті), утратить - жойылу, жұмсалу, казахстанское содержание - қазақстандық қамтылым, қамту; казахстанское происхождение - қазақстандық шығарылым, неправомерные действие - құқыққа сыйымсыз әрекет деген аударма сөз тіркестерін заң тілінде қолдану тілімізді мүкістікке алып келмей ме? Кезінде асығыстықпен кеткен, қазіргі кезде заң тілінде кең қолданысқа еніп кеткен осы тіркестердің баламасын дұрыс беруді ойластыратын кез жеткен сияқты.

Мысалы, аударма заң мәтіндерінде қол сұқпаушылық - (неприкосновенность) тұрақты сөз тіркесі, мағынасы араласпау, қол-зат есім, сұқ-түбір сөз, етістік, па-болымсыз етістің жұрнағы, у-көптік жалғауы, шы-етістіктен зат есім тудырушы жұрнақ, лық - зат есімнің жұрнағы. Мұнда қол сұқпаушылық - идиомалық тіркес, қолмен жасалатын іс-әрекет, ол сөзді араласпау сөзімен алмастыру қаншалықты заң тілінде ұтымды болатынын қарастыру қажет. Жалтару - (уклониться), қашу, тайқып кету, жалт - еліктеуіш сөз, ар - есімшенің жұрнағы, у - тұйық етістіктің жұрнағы. Озбырлықпен - (произвольного), озбыр - түбір сөз, сын есім, лық - сын есімнің жұрнағы, пен - көмектес септігінің

жалғауы, осы сөзді «жөнсіз» немесе «орынсыз» сөзімен алмастыру қаншалықты ұтымды болатынын да ойластыруды ұсынамын.

Орыс тілінде әзірленген ресми құжаттарды қазақ тіліне аударумен айналысатын мамандар үнемі қолданыстағы заңнамаға сүйеніп, оны басшылыққа алады. Ал, қолданыстағы заңнамалық актілерде жекелеген терминдер мен сөз тіркестерінің әртүрлі жазылғанын, сондай-ақ кейбір сөйлемдер мағынасы бұрмаланып, мүлдем қате аударылғанын жиі кездестіруге болады. Сол себепті, бүгінгі таңда, кез келген мемлекеттік органның басшылары заңнамалық актілер жобаларының қазақ тіліндегі мәтіндерінің сапалы болуына айрықша назар аудара отырып, мемлекеттік тілге барынша қолдау көрсетуі керек. Осы тұрғыдан, құжаттарды мемлекеттік тілде әзірлеу жұмысын аудармашыларға ғана жүктей салуды, қазақ тілін аударма тіліне айналдыру процесін тоқтату мақсатында олар кез келген ресми құжатты, заңнамалық актілердің жобаларын әзірлеумен айналысатын өз қарамағындағы қызметкерлерден қазақ тілін жетік білуді талап етуі қажет. Құжаттың мемлекеттік тілдегі мәтініне аудармашы ғана емес, құжатты әзірлеуге жұмылдырылған барлық қызметкерлер мен олардың басшылары жауапты болуға тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. I – X 1974 – 1986
2. Сапарғалиев Ғ. Заң терминдерінің сөздігі. Алматы, «Жеті жарғы», 1995. 11-99.
3. ҚР Азаматтық кодексі (Ерекше бөлім). Атамұра. 2011 жыл.
4. Омар Б.С «Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексіндегі (Ерекше бөлім) кейбір аударма сәйкессіздіктері». Қазақстан Республикасы.

Осы мақала қазіргі заңнама тіліндегі сөз тіркестерінің морфологиялық ерекшеліктерін ескеру мәселесіне арналған.

Түйін сөздер: сөз тіркестері, морфологиялық ерекшеліктер, заңнама тілі.

В данной статье рассматриваются вопросы словообразования и морфологических особенностей современного языка законодательства.

Ключевые слова: словообразование, морфологические особенности, язык закона.

This article discusses the issues of derivation and morphological features of the modern language of law.

Keywords: derivation, morphological features, language of the law.

Шыңғысбаева Дүйсенкүл Мұқамбетжанқызы,

ҚР Заң шығару институты Лингвистика орталығының аударма секторының аға ғылыми қызметкері

Аударма жасауда заң тілінің сөз жасамдық және морфологиялық сипаттарын ескеру мәселелері

Шыңғысбаева Дүйсенкуль Мухамбетжановна

старший научный сотрудник сектора перевода Центра лингвистики Института законодательства РК

Вопросы словообразования и морфологических особенностей языка закона при переводе

Shyngysbayeva Duissenkul

research fellow of the sector of translation of the Linguistic Center of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan

The issues of derivation and morphological features of the modern language of law

